

מצפיקים בגנה

פנינים, האדות, ולקחי מוסר על פרשת השבוע

מאת בעמח"ס

"באר צבי"

פרשת פקודי

הקמת המשכן בניסן

ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד (מ, ב)

מבואר במדרש (שמו"ר נב, ב), שזמן עשיית המשכן וכל כליו ארך שלושה חדשים, ובודאי שבדרך הטבע זהו זמן מועט ביותר לעשיית כל מעשי האומנות של הכלים והיריעות והבגדים וכו', ורק על ידי עזר וסיוע ממעל נשלמה המלאכה בזמן כה קצר.

ומעתה יש להתבונן, מאחר והיתה כוונת הקב"ה להקים את המשכן רק בחודש ניסן, מה טעם עשה הקב"ה לסייעם במלאכה שייגמר במהירות של זמן שלשה חדשים?!

ביאור נפלא מצאנו בזה בספר 'באר יוסף' (להגרי"צ סלאנט זצ"ל), על פי מדרשי חז"ל שהמשכן היה ככפרה על חטא העגל, שעיקר החטא היה לדעת הראשונים (הכחרי, אב"ע, רמב"ן) שמרוב פחזותם הקדימו עשייתו ולא המתינו למוצא דבר ה', ומשום כך הוצרכו לתשובת המשקל שאף שהכל כבר מוכן ומונה ומשתוקקים להשראת השכינה, מכל מקום יש עליהם להמתין עד אשר יבוא הציווי להקים.

והנה על עיקר השאלה מדוע היתה הקמת המשכן דוקא בניסן בעוד שהציווי היה כבר בתשרי, יתכן לבאר בזה על פי המדרשים (רבה ועוד) שהקמת המשכן היה בבחינת בריאת העולם, והאריך בזה הרבינו בחיי בפרשה לדרוש ולהוסיף עוד דימויים רבים בין מעשי המשכן למעשי שמים וארץ. [וראה ברכות (נה).] יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ וכו'.

ומעתה יש לומר שגם ענין זה מורה על דמיון שהיה כאן לבריאת העולם, שהנה נחלקו בגמרא (ר"ה יא.) האם העולם נברא בתשרי או בניסן, וכתבו התוספות (ר"ה כז. ד"ה כמאן) "דאלו ואלו דברי אלוקים חיים, ואיכא למימר דבתשרי עלה במחשבה לבראות ולא נברא עד ניסן". עכ"ל. ואם כן יש לומר שכדוגמת בריאת העולם שבתשרי היה במחשבה לבראותו, ובניסן נברא בפועל, כך גם המשכן, בתשרי נצטוו לבנותו, ואילו הקמתו בפועל לא היתה אלא בניסן.

בלים ומשכן - מה קודם?

ובצלאל בן אוּרִי בן חוּר לְמִטָּה יְהוּדָה עָשָׂה אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה (לה, כב)

אמרו בברכות (נה.): בצלאל על שם חכמתו נקרא, בשעה שאמר לו הקב"ה למשה לך אמור לו לבצלאל עשה לי משכן ארון וכלים, הלך משה והפך ואמר לו עשה ארון וכלים ומשכן, אמר לו: משה רבינו, מנהגו של עולם, אדם בונה בית ואחר כך מכניס לתוכו כלים, ואתה אומר עשה לי ארון וכלים ומשכן, כלים שאני עושה להיכן אכניסם? שמא כך אמר לך הקב"ה עשה משכן ארון וכלים, אמר לו: שמא בצל אל היית וידעת. עד כאן.

לכאורה צריך להבין, הרי במציאות אף שנשלמה מלאכת המשכן בכ"ה בכסלו, מכל מקום לא הקימוהו עד לראש חודש ניסן, (ילקוט"ש מלכים א, רמז קפ"ד), ונמצא שהטענה 'להיכן אכניסם' - לא באה על פתרונה על ידי עשיית המשכן תחילה, ומה היתה אפוא טענתו של בצלאל?!

ישוב על כך כתב ה'פני יהושע' (בברכות סט), שעיקר טענתו של בצלאל היתה, שעל אף שהציווי היה לפי סדר חשיבותם וקדושתם של הכלים, [ולכך על הארון נצטוו תחילה], מכל מקום בעשייה יש להקדים את המשכן לכלים משום הדין של 'מעלין בקודש'. אך לא אמר בפירוש טעם זה, משום שאין זה כבוד כלפי משה שכאילו טעה בדין או שבצלאל מורה לו הלכה, ועל כן אמר בלשון דרך ארץ, שאף אם כדברייך שבענין קדימת המלאכה אין סדר כלל, או ששקולים הם, למרות זאת מצד מידת 'דרך ארץ' יש להקדים את עשיית המשכן.

ואילו מרנא ה"חתם סופר" (שו"ת אורח סי' קפח ד"ה אבל) ביאר בזה בשם רבו הגאון רבי נתן אדלר זי"ע, שאמנם לפני שנמשחו הכלים אפשר היה להכניסם לאיזה אוהל שירצה, אך לאחר המשיחה יש צורך להכניסם למקום קדושה, ומן הסתם היתה קפיידא בסדר משיחתם שתהיה כסדר עשייתם. נמצא אם כן, כי אם הארון היה נעשה לפני המשכן - צריך היה גם למושחו לפני המשכן, ואז היתה נוצרת בעיה להיכן להכניסו, אך מאחר שהמשכן נעשה תחילה, לפיכך גם נמשח תחילה, ורק לאחריו נמשחו הכלים, והוכנסו בראש חודש ניסן אל תוך המשכן.

בנין ארעי'

וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִיָּה בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ הַיּוֹקֵם
הַמִּשְׁכָּן (מ, יז)

אמרו רבותינו ב'תורת כהנים' (ט, כג): כל שבעת ימי המלואים היה משה מעמיד המשכן בכל בוקר ובוקר, ומקריב קרבנותיו עליו ומפרקו.

ותמהו רבים, כיצד הקים ופירק משה את המשכן מידי יום מימי המילואים, הלא אין לך שבעה ימים ללא שבת, והלכה פסוקה היא (יבמות ו; רמב"ם פ"א מבית הבחירה ה"ב) ש'אין בנין בית המקדש דוחה שבת?' [ובפשטות יש לומר שהוראת שעה היתה, ועיין 'ערוך לנר' יבמות 1].

בספר 'פנים יפות' (לבעל ההפלאה, פרשת נשא) כתב ליישב, שהקימו את המשכן שני אנשים יחדיו, ומאחר שהלכה רווחת בידינו ששניים שעשאוה פטורים (שבת צב:), ואין בכך כל איסור מלאכה כי אם משום שבות, הרי אין שבות במקדש והותר לו באופן זה להקים גם בשבת.

אך יש להעיר על דבריו מדעת הסוברים (שבת שס) שקיים איסור מן התורה אף בשנים שעשו. ועוד, שלשון הפסוק מורה שמשה לבדו הקים את המשכן ללא אדם נוסף, וכמו שהביא רש"י מהתנחומא.

ומרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל ביאר בזה, שמאחר ומשה פירק את המשכן בו ביום שהקימו, הרי שהקמת המשכן נחשבת ל'בנין ארעי', שאינו נאסר מן התורה, ומה שאמרו שאין בנין המשכן דוחה שבת הכוונה לבנין קבע.

פושעי ישראל בגיהנם

וַיִּשֶׂם אֶת מִזְבַּח הַזֶּהָב בְּאַהֲל מוֹעֵד לְפָנֵי הַפָּרֹכֶת. וַיִּקְטֹר עֲלָיו
קְטֹרֶת סַמִּים וּגו' (מ, כו-כז)

איתא בגמרא (עירובין יט, חגיגה כז): אמר ריש לקיש, אין אור של גיהנם שולטת בפושעי ישראל, קל וחומר ממזבח הזהב, מה מזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב כמה שנים, אין האור שולטת בו, פושעי ישראל שמלאין מצות כרמון וכו' על אחת כמה וכמה.

ומקשים מדברי ריש לקיש עצמו (סנהדרין ק"ט), שדרש המקרא (ישעיה ה, יד) 'לכן הרחיבה שאול נפשה ופעה פיה לבלתי חוק' [שהגיהנם מתפשט ללא גבול], אמר ריש לקיש, למי שמשירר אפילו חוק אחד [מלשמרו, נידון בגיהנם - רש"י]. הרי מפורש שהגיהנם שולט בפושעי ישראל.

ואולם נראה, שהשאלה מתיישבת מאיליה על פי ביאור אדונינו הגר"א ז"ע בדברי הגמרא בחגיגה שם, שהובאו קודם לכן דברי רבי אבהו בשם רבי אלעזר: 'תלמידי חכמים אין אור של גיהנם שולטת בהן, קל וחומר מסלמנדרא וכו'. וצריך ביאור: א'. אם גם בתלמידי חכמים וגם בפושעי ישראל אין אש של גיהנם שולטת, מהו אם כן

החילוק ביניהם? והאיך באמת יתכן שיהיו שניהם שוין? [ועיין תוס' עירובין (יט. ד"ה פושעי) שביארו בזה, שפושעי ישראל משחרין פניהם, ותלמידי חכמים כלל וכלל לא]. ב'. אם שייך ללמוד קל וחומר ממזבח הזהב - מה ענין יש ללמוד קל וחומר מסלמנדרא?

וביאר בזה אדונינו הגר"א ז"ע, שהחילוק הוא, שהסך מדמו של סלמנדרא אין האש נדבקת בו כלל, וכך גם תלמיד חכם - אין האש שולטת בו כלל. והיינו שמאחר והאש היא שלילת החומר וביטול הגשמיות, אם כן תלמיד חכם שזיכך את החומר שלו על ידי עסק התורה, בזה נעשה גופו אש ושוב אין האש נדבקת בו כלל.

לעומת זאת, פושעי ישראל שלא זיככו את החומר, עליהם הילפותא היא ממזבח הזהב, ששם הרי היתה האש על המזבח באופן תמידי, אלא שהאש לא שרפה וכילתה את ציפוי הזהב, ואם כן גם פושעי ישראל אמנם באמת נתפסת בהם האש לזכך אותם, אבל אין אש הגיהנם תכלה אותם לגמרי, אלא שיהיה להם תיקון. עכ"ד.

ומעתה, הרי שנתיישבה היטב גם השאלה דלעיל, שכן נתבאר שאין הכוונה שלפושעי ישראל אין גיהנם כלל, אלא שיש להם תיקון, ושפיר נידון בגיהנם אפילו מי שאינו נשמר מחוק אחד.

ארבע אמות של הלכה

פִּי עֲנֵן ה' עַל הַמִּשְׁכָּן יוֹמָם וְאִשׁ תִּהְיֶה לַיְלָה בּוֹ לְעֵינַי כָּל בַּיִת
יִשְׂרָאֵל בְּכָל מִסְעֵיהֶם (מ, לה)

דרש המגיד הירושלמי הגה"צ רבי שלום מרדכי הכהן שבדרון זצ"ל, שפסוק זה מרמז שגם בזמן החושך והגלות שדומה ללילה - "אש תהיה לילה בו" - גם אז אש התורה ['הלא כל דברי כאש' (ירמי כג, כט)], תאיר לנו את הדרך 'בכל מסעיהם'.

והביא על כך דבר נפלא ששמע ממרן הרב מפוניבז' זצ"ל, על מאמר חז"ל (ברכות ח) "מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד". שלכאורה תמוה מהו תוספת הלשון "בלבד", הלא כבר כתוב "אלא" ואם כן הרי מובן שאין לו בעולמו יותר מאותם ארבע אמות, ומדוע נכפל "בלבד"? [ולפי פשוטו הכוונה שבאותם ד' אמות אין לערב שום דבר חוץ מתורה].

אלא, שלא כפי שאנו סבורים שבזמן שבית המקדש היה קיים היתה השכינה שורה שם, ורק מפני שחרב וכביכול אין היכן להשרות שכינתו - עקרה השכינה למקום חדש שהוא ארבע אמות של הלכה. לא כן הוא. אלא עולמו של הקב"ה היה מאז ומעולם ארבע אמות של הלכה, ואף גם בזמן שבית המקדש היה קיים, אלא שאז, בשעת קיומו של בית המקדש השכינה היתה שורה גם במקדש, אבל לאחר שחרב בית המקדש - אין לו להקב"ה אלא ארבע אמות של הלכה בלבד! כלומר, נותרו לו רק אותם ארבע אמות שהיו לו מאז ומעולם.

לעילוי נשמת

הרב חיים בן שלום ואסתר הלוי זצ"ל, נלב"ע ג' טבת תשפ"ה, תנצב"ה
הונצח ע"י בנו הרב שלום שליט"א